

tus, quæ versetur circa aliquam particularem rationem boni honesti; ergo in ordine habituum infusorum datur specialis habitus attinens hujusmodi rationes universales. Ergo similis dari poterit in ordine habituum acquisitorum.

9. *Vera sententia.* — Est ergo valde probabilis sententia, quæ affirmat hos actus generare habitum proprium et particularem, habentem propriam speciem sumptam ex habitudine ad tales actus, et tale objectum, sub præcisa ac generali ratione sumptum, quod in ratione objecti induit specialem rationem distinctam a particularibus bonis et objectis aliarum virtutum; sicut in scientiis contingit, aliam esse circa transcendentalis rationem, et aliam circa genericam, et aliam circa specificam. Atque hanc sententiam de illo habitu indicavit Medina, Cod. de Pœnitent., tract. 1, q. 1, ad 4. Neque obstat, quod Aristoteles, D. Thom. et alii Philosophi morales tractando de virtutibus nullam mentionem de hoc habitu fecisse videntur; fortasse enim causa fuit, quod hic habitus non videatur esse perfecta virtus, sed quasi inchoata, eo quod ad executionem propriarum et particularium virtutum non descendat, vel certe quia ex propriis rationibus singularium virtutum poterat hæc quasi universalis intelligi; neque enim necesse est, ut omnia fuerint ab aliis auctoribus distinet explicantur.

10. *Objectio.* — *Responsio.* — Dices: hoc modo possunt multiplicari habitus circa rationes universales, quasi subalternas; ut unum esse habitum circa bonum honestum, ut sic; alium circa bonum justum, quod est magis contractum et condistinctum a bono temperantiae, et similibus, abstrahit vero ab objecto justitiae commutativæ, distributivæ et legalis; et sic de aliis. Respondetur, idem fere in scientiis reperiri; unde sicut in illis id admittitur, quando rationes formales objectorum convenienter sumuntur et abstrahuntur, ita etiam in habitibus voluntatis id admitti posset, nullum enim est inconveniens. Nam ubi actus multiplicantur ex distinctione formalis objectorum, possunt etiam habitus multiplicari, præsertim loquendo de habitibus, qui sint simplices qualitates, ut ex principiis metaphysicæ constat. Sed de hoc habitu hæc sufficiat obiter dixisse.

DISPUTATIO III.

DE ACTIBUS VIRTUTIS PŒNITENTIAE IN COMMUNI.

De his actibus sub hac ratione pauca scribunt Theologi, sed fere solum de contritione, et attritione in particulari; mihi tamen res necessaria visa est, tum ad melius cognoscendas rationes particulares dictorum actuum, tum ad comprehendendam naturam hujus virtutis. Dicam igitur, cuius facultatis sit hic actus, quotuplex, qualis, et quam efficax, et quam universalis sit.

SECTIO I.

Utrum actus pœnitentiae sit actus voluntatis et quotuplex.

1. *Variae sententiae.* — Vulgi opinio esse videtur, actum pœnitentiae esse appetitus sensitivi; nam si dolorem sensibilem non sentiant, vel etiam lacrymas non fundant, nunquam putant se verum actum pœnitentiae elicuisse; et contrario vero hæretici hujus temporis asserunt, fere nullum esse actum pœnitentiae, nisi intellectus tantum, illum videlicet, quo homo resipiscit, et cognoscit ac judicat se male egisse. Quibus occasionem præbuit Erasmus circa id Matth. 3: *Pœnitentiam agite, contendens non pœnitentiam, sed resipiscentiam*, fuisse vertendum. Quod si hæretici aliquem actum voluntatis adjungunt, solum est propositum bene vivendi in posterum, nam detestationem præteriti, ut otiosam, vel præsumptuosam reprobat. ut potest videri in Roffensi, art. 6, 7, et Bellarm., lib. 1 de Pœnitentia, cap. 7. Catholici vero, licet convenienter hunc esse actum voluntatis, in ejus tamen qualitate explicanda dissentunt, ut videbimus.

2. *Assertio prima.* — Dico primo: actus pœnitentiae est actus a voluntate elicitus, supponens actum intellectus sibi proportionatum, et regulariter habens conjunctum actum appetitus sensitivi, ut consequentem ipsum. Prima pars conclusionis est certa ex D. Thoma hic, art. 4, et in 4, d. 17, q. 2, ubi communiter Theologi idem docent. Sumitur ex Tridentino, sess. 6, c. 6, ibi: *Dum peccatores se esse intelligentes, moventur adversus peccata per odium aliquod, et detestationem, etc.; et can. 4,* definit liberum arbitrium effective cooperari in conversione peccatoris; liberum autem arbitrium est ipsa voluntas. Idem colligitur ex

DISPUTAT. III. SECT. I.

41

sess. 14, cap. 4. Et ex Scriptura exigente ab homine conversionem seu pœnitentiam ex toto corde, Joel. 2, nam nomine *cordis* voluntatem intelligit, juxta id Matth. 2: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.* Rationes sunt manifestæ. Prima, quia actus pœnitentiae est quidam actus justitiae; at justitia voluntatis est. Secunda, actus pœnitentiae aliquo modo attingit Deum quatenus peccatis offenditur; hoc autem objectum solum potest attingi per rationem superiorem, atque adeo per voluntatem. Tertia, quia actus pœnitentiae opponitur peccato, quatenus peccatum est; at peccatum voluntatis est actus, et contraria versantur circa idem.

3. *Satisfit objectioni.* — *Pœna, quæ est in pœnitentia, quomodo voluntaria.* — Dices: pœnitentia est quædam pœna; pœna autem esse debet involuntaria; ergo et pœnitentia; ergo non potest esse actus voluntatis, qui est intrinsecus voluntarius. Respondetur, potius esse de ratione pœnitentiae, ut pœna per illam assumpta voluntaria sit, juxta Augustinum, de Vera et falsa pœnitentia, cap. 18 et 19. Quia debet pœnitentia esse proportionata culpæ; hæc autem voluntaria fuit. Nec est de ratione pœnae, ut sit simpliciter vel omnino involuntaria, sed satis est, ut sit repugnans sensui, vel commoditatæ naturæ, etiamsi assumatur voluntarie, vel acceptetur.

4. Hinc faciles sunt aliae partes assertionis, nam omnis actus voluntatis supponit proportionatum actum intellectus. Naturale etiam est animæ humanae conjunctæ corpori, ut dum operatur per vires superiores, secum moveat inferiores; sic enim verum est illud: *Necessæ est intelligentem phantasmatæ speculari;* ita ergo voluntas, dum de peccato dolet, secum trahit appetitum inferiorem, ut aliquem dolorem concipiatur. Sicut etiam dicitur Psalm. 83: *Cor meum et caro mea exultaverunt in Deum vivum*, nam devotio voluntatis etiam redundare solet in appetitum sensitivum. Idem ergo est de dolore. Et hunc dolorem appetitus vocavit passionem pœnitentiae D. Thom. hoc art., ad 4. In 4 vero, d. 14, q. 2, art. 1, et d. 17, q. 2, art. 1, illum vocat actum virtutis; sed illud prius habet intrinsecus et secundum se; hoc vero posterius per denominationem extrinsecam, et ut subest studiosæ electioni voluntatis, ut recte Palud., d. 14, q. 2, art. 2, et constat ex generalibus principiis primæ secundæ.

5. *Pœnitentia non semper habet effectus in corpore.* — Advertendum est autem, hunc ef-

fectum, cum fiat in corpore, sæpe posse vel omnino, vel magna ex parte impediri ob corporis dispositionem; et ideo parentia hujus affectus in sensu, non est signum certum impenitentiae voluntatis, id est, quod voluntas careat pœnitentia, sicut e contrario, lacrymae et aliæ motiones sensibiles non semper sunt certa signa vere pœnitentiae voluntatis, quia possunt ex variis causis oriri.

6. Dico secundo: omnibus modis, quibus voluntas potest tendere in bonum, potest etiam actus virtutis pœnitentiae exercere; et ita possunt varii actus in hac virtute distinguiri. Possimus autem hos actus in voluntate distinguere vel ex modis operandi communibus appetitu sensitivo, quos prosequitur D. Thom., 1. 2, q. 23 et sequentibus, et sic distinguuntur amor, desiderium et delectatio; vel juxta modos magis proprios ipsi voluntati, et sic distinguuntur simplex voluntas, intentio, et electio, ex D. Thom., 1. 2, q. 8 et sequentibus. Rursus per hos actus interdum tendit voluntas in bonum, quod per se tale est, et nullum malum supponit; interdum vero ad tollendum, vel impediendum malum, nam hoc etiam sub ratione alicujus boni comprehenditur. Virtus igitur pœnitentiae omnibus his modis potest operari, et ita varios actus elicere, quos paucum explicabimus.

SECTIO II.

Utrum virtus pœnitentiae habeat actus tendendi in bonum, et recedendi a malo.

1. *Ratio dubitandi oritur ex communi modo loquendi de pœnitentia; dicitur enim esse displicentia peccati commissi, unde nec circa bonum, nec circa omne malum versari videatur, sed solum circa pravum actum jam factum.*

2. Nihilominus dicendum est primo, pœnitentiam posse elicere omnes actus, quibus voluntas in bonum tendit. Probatur sigillatim. Nam imprimis potest pœnitentia elicere simplicem voluntatem seu amorem circa honestatem justitiae ad Deum; deinde desiderium operandi hujusmodi justitiam, ad quod pertinet propositum servandi mandata; præterea gaudium de tali justitia, vel observatione mandatorum, vel etiam de satisfactione exhibita pro peccatis, juxta id Aug., de Vera et falsa pœnitentia, c. 13: *Pœnitens de peccato doleat, et de dolore gaudet.* Similiter huc pertinet intentio destruendi peccatum, ut docet D. Thom. hic, art. 2, ad 1, et art. 4, et vo-

luntas non peccandi amplius, et satisfaciendi pro peccato commisso, et utendi mediis ad hunc finem accommodatis; quæ omnia clara sunt ex iis, quæ diximus de objecto hujus virtutis, et ex comparatione ad justitiam humanaam, quam ibi s̄epe fecimus, et ex connectione, quæ reperitur inter hos actus sub eodem motivo et honestate. Ex hoc enim principio optime colligitur varietas actuum sub eadem virtute, ut sumitur ex D. Thom., 2. 2, quest. 28, art. 1, ubi ex illo principio colligit gaudium et amorem esse actus charitatis.

Propositum sitne actus pœnitentiae.

3. Solum potest dubitari de actu propositi, vel desiderii in futurum. Nam quidam negant esse actum hujus virtutis. Quod indicat, licet obscure, Albertus, in 4, d. 14, art. 12; D. Th. etiam, d. 17, q. 2, art. 1, subobscure loquitur, dicens, pœnitentiam non exercere hunc actum nisi prout habet adjunctam prudentiam. Veruntamen ex hoc eodem dicto colligo hunc actum esse hujus virtutis, quia sola prudentia non elicit illum, sed dirigit, vel imperat; ergo pœnitentia est quæ illum elicit, cum sit actus voluntatis et ejusdem honestatis. Dices: eodem modo potuisset dicere D. Thom., pœnitentiam non detestari peccatum, nisi ut habet prudentiam adjunctam; imo hoc commune est omnibus virtutibus voluntatis in exercendis actibus suis. Respondeo in re ita esse, fortasse tamen D. Thom. usum fuisse illo modo loquendi, ut indicaret pœnitentiam non exercere illum actum secundum præcisam rationem seu denominationem pœnitentiae, sed secundum adæquatam rationem talis virtutis, quæ prout habet adjunctam prudentiam, non solum medetur præteritis, et moderatur præsentia, sed etiam præcavet seu providet futuris. Quod clariss docuit Alens., 4 p., quest. 12, memb. 3, art. 9, § 2. Alias, q. 69, art. 2, memb. 9. Ubi etiam recte advertit omnem virtutem in sua materia et sub honestate sua exercere hunc actum; quia ad perfectionem virtutis pertinet perseverantia in illa; et ideo velle semper castitatem servare, sub hac ratione est actus castitatis, et sic de aliis; idem ergo est cum proportione in hac virtute. Quod etiam supra insinuavimus agentes de objecto, ubi alias tiones, et Conc. Trid. adduximus.

Gaudium quomodo a pœnitentia sit.

4. Dubitant etiam aliqui de actu gaudii, num quia D. Thom. hic, art. 2, ad 1, gaudium

de bonis operibus tribuit charitati; tum etiam quia gaudium videtur repugnare dolori, et illum excludere; proprius autem pœnitentiae actus est dolor. Dicendum est tamen, gaudium de bonis operibus, quatenus cedunt in Dei gloriam, et in illum, ut in finem supernaturalem, vel ut in talem amicum referuntur, sic pertinere ad charitatem; gaudium autem de æquitate justitiae vel conservata, vel restituta, ad hanc virtutem pertinere, ut ex cursu facto satis constat. Nec verum est omne gaudium excludere omnem dolorem, sed si sint ejusdem rei; hic autem dolor pœnitentiae est de peccato, ut commisso, gaudium de remissione peccati, vel etiam de satisfactione pro peccato.

5. *Occurritur objectioni.* — Dices: licet tale gaudium non omnino tollat dolorem, minuit tamen, saltem ex generalibus rationibus gaudii et tristitiae, et ex diversis modis afficiendi subjectum. Respondet Durand., d. 14, q. 4, non esse hoc inconveniens, quia non oportet dolorem pœnitentiae esse omnibus modis maximum. D. Thom. autem in 4, d. 17, q. 2, art. 1, negat assumptum, quia hoc gaudium est consequens ipsummet dolorem pœnitentiae. Dico tamen hoc maxime verum esse de ipsa detestatione peccati; hæc enim nullo modo minuitur, neque impeditur propter gaudium consequens; dolor autem, in rigore sumptus, quamvis non minuatnr ex gaudio consequente, ut sic, potest tamen impediri, ne ulterius progrediatur.

Assertio secunda. De actibus pœnitentiae circa malum.

6. Dico secundo: virtus pœnitentiae fugit malum seu peccatum omnibus modis, quibus voluntas solet malum refugere, et ita etiam distinguuntur plures alii actus hujus virtutis. Hæc assertio constat ex dictis de objecto, et ex præcedente, nam omnia ibi dicta possunt hic cum proportione applicari. Ut autem alias difficultates expediam, notandæ sunt voces, quibus hi actus significari solent, scilicet odium, detestatio, displicentia, dolor et tristitia; his enim utitur Trid. sess. 14, et communiter Doctores. Est autem in eis observandum, aliquando vel omnes vel alias ex his vocibus sumi ut generales. Displicentia enim dici potest, tum de odio, tum de dolore, vel detestatione, et eodem modo quilibet ex his actibus dici potest aversio a peccato, vel fuga illius; dolor etiam et tristitia in præsenti idem

Pœnitentia, in principio, et Augustin., lib. 2 ad Simplicianum, q. 2.

9. *Quis sit ordo inter dictos actus.* — Quod si de ordine inter illos actus interrogetur, respondeo, odium esse natura sua priorem actum, quia respicit objectum secundum rationem magis abstractam et absolutam. Non videtur tamen necessarium, ut in executione seu ordine temporis semper odium antecedat; nam considerata turpitudine peccati commissi, potest voluntas statim detestari peccatum, desiderando nunquam illud commisso; quia in ipso objecto est sufficiens ratio et fundamentum ad talem actum, et in illo includitur virtute ipsum odium, quod satis est.

SECTIO III.

Utrum actus pœnitentiae absolutus sit et efficax.

1. *Ratio dubitandi oritur ex præcedenti sectione.* Nam ex ibi dictis sequitur proprium actum pœnitentiae esse solum voluntatem quamdam conditionatam, quam velleitatem appellant; consequens est falsum; igitur. Sequela patet, quia objectum illius actus est impossibile, nimirum præteritum non fuisse; circa objectum autem impossibile non potest esse voluntas, nisi conditionata. Minor autem probatur, quia voluntas conditionata est inefficax. Unde non potest omnino avertere voluntatem a peccato, quod est de ratione actus pœnitentiae.

2. *Variae sententiae.* — In hac difficultate tres invenio dicendi modos. Primus est, illum actum esse absolutum, qui explicatur haec voce, *volo*, non illa, *vellem*. Ita Medin., Codice de Pœnitent., tract. 1, q. 1, et sumpsit ex Alens., 4 p., q. 12, memb. 1, art. 2, § 2, alias q. 54, memb. 2, art. 3, in fine; et Albert. in 4, d. 14, art. 2. Quorum ratio est, quia peccatum commissum non fuisse non est impossibile simpliciter, sed tantum ex suppositione; circa hujusmodi autem impossibile versari potest actus absolutus. Secunda sententia est, illum actum esse conditionatum. Est D. Thom. in 4, dist. 17, q. 2, art. 1, q. 1, ad 3, quem Sot., d. 14, q. 2, art. 1, et d. 17, q. 1, art. 1, et Ledesm., 1, p. 4, q. 32, art. 1, du b. 2; Navarro, in Sum., c. 1, n. 2; clariss Cajet., tom. 1 Opusc., tract. 4, q. 1; qui agentes de contritione, vel de attritione, dicunt proprie consistere in detestatione, et ab effectu declarant, quia dolor proxime sequitur ex detestatione, ut dictum est, et latius infradicemus. Et favet Concilium Trid., sess. 14, c. 2, dicens pœnitentiam esse detestacionem peccati cum pio animi dolore; et eodem feremodo loquitur Conc. Coloniense, titulo de Adriani in 4, q. 1, de Pœnitentia, illum ac-

tum non esse absolutum, propter rationem D. Thomæ, neque esse conditionatum, quia jam conditio posita est, et non ignoratur; quando autem cognita est conditio, vel voluntas nullum elicit actum, vel elicit absolutum. Unde concludit illum actum esse simplicem affectum displicantæ peccati commissi; atque ita parum videtur illum distinguere ab actu odii.

3. *Actus voluntatis quomodo absolutus vel conditionatus dicatur.* — Ut vero caveatur aequivocatio, in qua videtur Adrianus versatus, oportet distinguere illam vocem, *conditionatus*, cum conjungitur cum actu voluntatis; interdum enim sumi potest ex parte subjecti, seu potius voluntatis, ut cum aliquis profert hanc conditionalem: Si Petrus hoc a me peteret, vellem id facere; tunc enim voluntas de præsenti non vult, sed homo affirmat se volitum, si id accideret; et ita conditio suspendit, seu tollit omnem actum voluntatis in præsenti; et ideo improprie talis dicitur actus conditionatus, quia revera nullus est, sed esset, si conditio poneretur. Unde in contrario sensu omnis actus voluntatis, qui de præsenti exercetur, potest dici absolutus, quamvis non semper proprie, ut patebit. Alio igitur modo et magis proprio dicitur actus conditionatus ex parte objecti, quia, licet voluntas in præsenti illum exerceat, tamen per illum non tendit in objectum absolute sumptum, sed vestitum aliqua conditione. Ut cum testator legat centum Petro, si hoc fecerit, revera vult donare, tamen sub ea conditione. Cujus signum est, quia expleta illa conditione, illa voluntas habet effectum sine novo actu. Actus vero absolutus contrarius huic conditionato erit ille, qui nec ex parte subjecti, neque ex parte objecti habet appositam conditionem; et hic est proprius usus illius vocis.

4. *Resolutio de actu pœnitentiae.* — Actus ergo pœnitentiae non potest dici conditionatus priori modo; alioqui non esset verus et realis actus; et si hoc tantum voluit Adrianus, recte dixit; debuisse tamen vocare illum actum absolutum, ut cum proportione et sine aequivocatione vocibus uteretur; debuisse etiam mentionem facere actus conditionati ex parte objecti. Unde si de hoc sit sermo, recte D. Thom. dixit actum pœnitentiae esse conditionatum; quia vel expresse, vel implicite includit hanc conditionem, *si mihi esset possibile*. Et hoc recte concludit ratio D. Thomæ.

5. *Actus conditionatus quid operetur.* — Ut

vero satisfaciamus difficultati de inefficacia talis actus, advertendum est, actum conditionatum voluntatis, quamvis non sit efficax quoad omnia, quandiu conditio non est impleta, esse tamen posse efficacem quoad aliqua, respectu quorum habet vim actus absoluti. Quod variis modis contingere potest pro actuum et objectorum diversitate. Aliquando enim potest conditio posita in objecto esse possibilis, occulta tamen et pendens ex futuro. Et tunc potest esse voluntas efficax de se; si autem conditio sit de futuro, erit suspensa quoad effectum usque ad talem conditionem, ut cum volo dare centum, si hoc feceris; et ideo talis voluntas non per *vellem*, sed per *volo* explicatur. Si vero conditio in re sit posita, et ignoratur, voluntas statim habet effectum, ut cum volo absolvere, si es dispositus. Et de tali voluntione verum est, quod ait Adrian., si conditio sit in re posita, et cognoscatur, non posse voluntatem esse conditionatam. Et e converso etiam verum est, si sciatur talem conditionem non esse in re, vel non esse futuram, non posse haberi voluntatem illam conditionatam ita efficacem, sed ad summum per modum velleitatis. Unde in divite hic actus, *vellem dare elemosynam, si possem*, licet videatur esse sub conditione, quæ illi nota est, re tamen vera plus includit, videlicet, *si possem vincere meum affectum, vel possem sine difficultate, vel aliquid simile; necesse est enim, ut talis conditio ex aliqua parte, vel non sit posita, vel saltem sit ignorata, aut non considerata; alias actus necessario transibit in absolutum.*

6. *Detestatio peccati commissi quomodo efficax.* — Aliquando vero contingit objectum esse impossibile, vel simpliciter, ut me esse Deum, vel ex suppositione, ut præteritum non fuisse, vel hominem salvari sine observatione mandatorum. Et in his omnibus semper subintelligitur, vel expresse additur conditio, *s' fieri posset*, et actus non est *volo*, sed *vellem*, ut recte D. Thomas dixit, et experientia docet. Ideoque talis actus est simpliciter inefficax respectu objecti impossibilis, ut sic: tamen si quantum ad aliquid possibile sit, respectu illius potest habere aliquam efficaciam. Atque ita contingit in præsenti actu detestacionis, de quo loquimur; nam est quidem ille actus inefficax, quantum ad hoc ut efficere possit quominus illud peccatum factum non fuerit; et quoad hoc dixit D. Thom. hic, ad 3, *stultum esse conari ad hoc, ut peccatum commissum non fuerit.* Est autem efficax ille actus

ad separandam et avertendam voluntatem ab affectu peccati. Unde impossibile est cum tali actu, si ex plena determinatione voluntatis fiat, simul *ecce affectum peccandi*. Et ideo etiam includit ille actus efficaciam ad destruendum peccatum commissum, quatenus aliquo modo permanet habitualiter seu moraliter, ut in dicta solutione ad 3 D. Thom. adit. Et hoc satis est ad veram et perfectam rationem actus pœnitentiae, qui vel formaliter, vel virtute includit propositum emendandi Deo illud, quod contra ipsum commissum est, ut sumitur ex D. Thom. infra, art. 4. Nam per hujusmodi detestationem ita abominatur homo peccatum commissum, ut ex vi illius vellet, si posset, facere ut non fuisset; ergo etiam vult illud destruere saltem quantum ad rationem culpæ, quæ moraliter manet; quantum ad hoc enim objectum possibile est, et ideo respectu illius potest talis actus efficaciam habere. Sicut etiam ob eamdem causam talis actus efficaciter avertit voluntatem a peccato futuro, quantum est ex se, quia habet cum illo formalem aut virtualē incompossibilitatem, quam significavit Concilium Trid., sess. 14, cap. 4, dicens: *Si voluntatem peccandi excludat.*

7. Et quantum ad hæc, in quibus actus ille est efficax, potest in bono sensu verum esse, quod Alensis ait, actum illum non tantum esse *nolle*, sed etiam *nolo*. Quanquam sub hoc verbo indicativi melius explicatur ille actus in ordine ad peccatum, ut sic. Recte enim dicet aliquis, *nolo peccatum*, non autem sic, *nolo peccasse*, sed *nolle*. Et idcirco respectu talis objecti, id est, peccati commissi, ut sic, recte appellatur ab Adriano ille actus simplex affectus absolutus aliquo modo, quatenus actu inest; imo et aliquo modo efficax, quatenus per illum voluntas ex vero et toto affectu avertitur a malitia peccati, et eo modo quo potest vult illam non esse. Nihilominus tamen simpliciter non caret omni conditione, neque habet efficaciam quantum ad proprium objectum, quod est facere, ut peccatum commissum non fuerit.

Detestatio peccati, et intentio destruendi illud quomodo differant.

8. Hinc vero suboritur difficultas, nam videtur ex dictis sequi hunc actum detestacionis peccati non esse diversum ab actu intentionis seu propositi destruendi peccatum, quia totam hanc vim et efficaciam includit ille actus, ut dixi. Consequens autem repugnat D. Th.,

q. 85, art. 2, ad 1, ubi distinguit illos actus per modum imperantis et imperati. Et (quod difficilius est) illos tribuit diversis virtutibus, nimirum intentionem pœnitentie, detestacionem autem charitati. Quod etiam est contra ea quæ diximus; nam inter actus elicitos pœnitentiae detestationem posuimus.

9. Ad priorem partem hujus difficultatis respondeo negando sequelam, et simpliciter cum D. Thoma concedendo illos actus secundum formales rationes suas esse distinctos, quamvis in virtute vel efficacia convenire videantur, ut probat ratio facta. Ratio vero distinctionis est, quia unus est per modum fugæ et aversionis voluntatis, scilicet detestatio; alter est per modum prosecutionis et intentionis. Unde ille prior immediate versatur circa peccatum commissum, ut sic; posterior vero propinquius tendit ad resarcendam divinam injuriam, ideoque versatur circa satisfactiōnem, seu recompensationem peccati. Et ita D. Thom. hic, art. 3, ad 4, et sæpe alias, vocat illum actum intentionem, seu propositum satisfaciendi, seu emendandi quod commissum est. Unde etiam illi duo actus ita sunt inter se connexi, ut invicem possint unus ab alio oriri secundum diversas rationes, seu causalitates; nam si detestatio peccati consideretur ut medium accommodatum ad satisfaciendum Deo aliquo modo pro offensa, sic potest imperari ab illo proposito, sicut electio ab intentione. At vero, si consideretur ille actus ut dispositio quædam subjecti, sic potest præcedere et præparare voluntatem, ut efficaciter conetur ad destruendum peccatum. Sicut in humanis, quia a gritudine displicet, ideo intendit homo, et conatur illam expellere; et utroque modo potest intelligi D. Thomas citato loco

SECTIO IV.

An detestatio peccati sit actus elictus a pœnitentia, vel charitate.

1. Hæc quæstio proponitur propter alteram partem difficultatis positiæ, in qua aliqui absolute concedunt hanc detestationem peccati non posse esse actum a pœnitentia elicitorum, sed a charitate. Quod sentit D. Thomas citato loco, et expresse in 1. 2, q. 413, art. 5, ad 1, quia ejusdem virtutis est detestari mala, cuius est gaudere de bonis; hoc autem charitatis est. Verumtamen si ejus sententia sensus eset, posse charitatem sub proprio motivo, et ratione elicere aliquam detestationem peccati, eamque perfectissimam, probanda omnino

esset; nam hoc ad minimum docet D. Thom., et hoc convincit ratio ejus. Imo fortasse si sermo esset de contritione, quæ per se sit sufficiens dispositio ad gratiam, probabile est requirere hanc detestationem a charitate elicitar. At vero si hæc sententia intelligat nullam detestationem peccati, et sub nulla ratione posse esse actum elicitum a propria virtute pœnitentiæ, nullo modo eam probare possumus; quia in superioribus satis ostensus est, esse in peccato aliquam rationem malitiæ, sub qua potest virtus pœnitentiæ illud detestari. Et hoc ipsum convinci potest ex alio actu pœnitentiæ, quem prædicti autores admittunt; nam si hæc virtus potest intendere destructionem peccati et compensationem ejus, ergo aliquam propriam rationem mali invenit in illo peccato, ratione cujus illud destruere conatur; ergo ob eamdem rationem potest illud detestari. Et confirmatur a simili ex justitia humana, cuius officium est intendere recompensationem injuriæ factæ proximo; nam hinc fit, ut ipsam injuriam detestetur, et ut illi virtuti talis malitia displiceat. Imo hoc ipsum videtur natura sua prius, nam ob eam causam vult injuriam destruere, et compensare illam, quia displicet; ergo idem est dicendum in præsenti; est enim eadem omnino ratio. Denique alias virtus pœnitentiæ non haberet illum actum, qui in propria et rigorosa significatione per hanc vocem significatur, nam, ut supra ostensus est, proprie significat retractationem prioris facti. Item ex proprio actu hujus virtutis non sequeretur dolor et pœna, nisi valde remote; nam dolor proprie comitatur detestationem, ut dixi, et iterum dicam. Unde non solum Theologi, sed etiam Concilia et Patres pœnitentiam per detestationem et dolorem definit, ut patet ex Tridentino, sess. 14, c. 2, dicente, pœnitentiæ actum esse *detestationem cum pio animi dolore*. Et eodem fere modo loquitur Concilium Coloniense, titulo de Pœnitentia, in principio, et Augustinus, lib. 2 Questionum ad Simplic., q. 2: *Opus (inquit) penitendi est cum reperitur voluntas mulandi cum animi dolore*. Propter quod in lib. de Vera et falsa pœnitent., cap. 2 et 3, pœnitentiam simpliciter dolorem vocat, et similia multa leguntur in decretis, de Pœnitent., dist. 1.

Dolor et detestatio quomodo distinguantur.

2. Sed tunc insurgit ultima difficultas de actu doloris comparato ad actum detestatio-

nis, quomodo ab illo distinguatur. Videtur enim esse idem actus; teste enim Aug., 14 de Civit., c. 15, dolor nihil aliud est, quam *displacentia de his, quæ nobis nolentibus accidunt*; hujusmodi autem est detestatio peccati commissi; est enim displacentia, et de re nobis involuntaria, non quidem secundum eam voluntatem, qua peccatum commissum est, sed secundum eam, qua est affectus pœnitentis, quando peccatum detestatur, ut notavit D. Thom. in 4, d. 17, q. 2, art. 1, quæstiunc. 1, ad 2. Unde idem Augustin., lib. de Vera et falsa pœnit., c. 2 et 3, hunc dolorem displacentiam vocat. Et eodem modo loquitur D. Thom. hoc art. 1, ad 3, et Durand. in 4, dist. 14, q. 2, et ibi alii. Et denique Trident., sess. 14, cap. 4, dicit, contritionem esse detestationem et dolorem, indicans has duas voces unum actum significare, quia contritio unus actus est.

3. Nihilominus dicendum est, physice loquendo, hos duos actus esse distinctos, quamvis moraliter ita sint conjuncti in homine viatore, ut per modum unius reputentur. Hoc probatur primo ex communi sententia Theologorum tractantium de actibus humanis, et passionibus animæ; distinguunt enim amorem a gaudio, et gaudium a desiderio, eademque ratione distinguunt dolorem ab odio, et desiderio fugiendi malum; hic autem dolor comparatur ad detestationem tanquam ad fugam, seu desiderium carendi illo malo. Quod adeo verum existimavit Scot. ut crediderit dolorem non esse actum elicitum a voluntate, sed meram passionem in illa exortam ex proprio actu. In quo non probamus ejus sententiam, quia dolor est actus vitæ; et ideo necesse est, ut a facultate vitali effective prodeat. In hoc autem quamdam similitudinem habet cum passione, quod non est per se primo existens in facultate voluntatis, seu appetitus, sed resultat semper mediante actu fugæ, seu displacentiæ, non tamen sine concursu actuali ejusdem voluntatis. Hinc vero satis cernitur distinctione inter illos affectus. Unde confirmatur, nam detestatio est causa doloris; ergo distinguuntur inter se. Antecedens docuit D. Thom. in 4, d. 17, q. 2, art. 1, q. 1, ad 3. Et bene Cajet., tom. 1 Opuscul., tract. 4, q. 1; et patet ex dictis, quia non resultat in nobis nisi media detestatione. Imo hic effectus talis est, ut impediri possit ex indispositione subjecti, ut notavit D. Thom., q. præced., art. 8, ubi inquit, in beatis esse displacentiam, seu detestationem absque dolore, quia sunt incapaces

illius, quod est sufficiens argumentum distinctionis. Tandem declaratur ex illamet descriptione Augustini: *Dolor est displacentia de his, quæ nobis nolentibus accidunt*; supponit ergo dolor actum, quo objectum doloris sit nolitum; qui actus in præsenti materia non est nisi ille, quo peccator nollet peccasse, ut D. Thom. in citato loco 4 declaravit; ille autem actus est ipsa detestatio peccati; ergo dolor supponit illam, et ab illa distinguitur. Quocirca, cum dolor dicitur displacentia, vel hæc vox sumitur in quadam generali significacione, qua dicitur de omni actu voluntatis circa malum, ut in principio notavi; vel effectui tribuitur nomen cause; cum vero contritio dicitur dolor, denominatur a proprietate consequente, sine qua neque nomen, neque rationem contritionis habere censemur, ut infra declarabo.

Corollarium, et censura cuiusdam opinionis Scoti.

4. Atque ex omnibus dictis in his sectionibus colligere licet, quid sentiendum sit de quadam enumeratione actum pœnitentiæ, quam habet Scotus in 4, d. 14, q. 1 et 2. Ubi quatuor ponit actus pœnitentiæ, vel, ut ipse laquitur, quatuor acceptiones pœnitentiæ. Primus actus est, velle in se punire peccatum, applicando causas doloris; secundus est nolle peccasse; tertius acceptare punitionem ab alio inflictam; quartus (inquit) est patienter illam ferre. Ex quibus solum primum esse dicit cuiusdam justitiae vindicativæ; secundum autem non pertinere ad aliquam singularem virtutem, sed ad omnes respective, seu in sua materia; tertium ait, esse charitatis vel spei; quartum patientiæ. Hæc vero distinctio imprimit nulla methodo aut ratione data est; hoc enim modo posset distinguere innumeros pœnitentiæ modos. Deinde immerito attribuit pœnitentiæ illum primum actum, ut primarium; prior enim est detestatio ipsius peccati commissi, includens propositum destruendi illud, nam hinc oritur illa voluntas vindicandi, et puniendi in se peccatum. Quod recte insinuavit D. Thom. hic, ad 4, dicens, *dolorem peccati esse displacentiam, seu reprobationem facti præteriti cum intentione removendi sequelam ipsius, scilicet offensam Dei, et reatum pœnae*; in quibus verbis sentit hoc ultimum esse etiam ultimo intentum in actu pœnitentiæ, scilicet, auferre reatum pœnae, quod fit per vindictam et punitionem, et applicando causas doloris. Et ratio est manifesta, nam

prior est satisfactio pro culpa, quam pro pœna. Imo hæc videtur esse quasi secundarium quid in virtute pœnitentiæ, ut latius infra dicemus, agentes de satisfactione, et de actu exteriori pœnitentiæ.

5. Unde ulterius immerito negat Scotus, secundum actum pertinere ad specialem virtutem; non enim consideravit objectum formale proprium virtutis pœnitentiæ; imo nec motum charitatis considerasse videtur, sub quo potest etiam ille actus ab una virtute singulari elicere, imo et a virtute spei, vel obedientiæ, ut ex superius dictis de virtute pœnitentiæ manifestum est. Et ex eo quod Scotus dicit de tertio actu convinci potest; nam si quis potest acceptare pœnitentiam pro peccato ex charitate, et spe, multo magis potest odisse ipsum peccatum, vel nolle peccasse. Et eadem omnino ratione deberet etiam fateri illum tertium actum esse posse a virtute pœnitentiæ, si sub proprio ejus motivo elicieretur, ut fieri potest; potest enim quis acceptare pœnam ex affectu justitiae. Quod etiam confirmari potest ex primo actu, nam ejusdem rationis est velle se punire, et velle acceptare pœnam ab alio inflictam, si sub eodem motivo fiat, nam reliqua differentia planæ materialis est. Et idem fere est de quarto actu, si idem motivum operandi servetur; quanquam verum sit sub propria ratione posse etiam illum actum ad pœnitentiam pertinere. Itaque ex hac doctrina nullum novum actum virtutis pœnitentiæ habemus, præter eos, quos explicuimus, nisi voluntatem satisfaciendi pro peccatis commissis, vel voluntarie eligendo pœnam, vel impositam acceptando, vel illatam voluntarie sustinendo (hæc enim omnia, ut dixi, materialiter diversa sunt in ordine ad motivum pœnitentiæ); hunc ergo actum sub propria ratione elicitem fatemur esse hujus virtutis actum, secundarium tamen, et minus principalem, loquendo de satisfactione pro temporali pœna.

6. *Quædam sententia Cani expenditur.* — Quapropter mihi etiam non probatur quod scripsit Cano in sua relectione de Pœnit., part. 2, primarium actum hujus virtutis esse dolorem ipsum peccatorum, quatenus nobis pœnalis est, nam *principalius* (inquit) a nobis erigit Deus in recompensationem peccati, ut nos ipsos torqueamus per dolorem et tristitiam, quam ut ipsum honoremus, quia nostram querit utilitatem, quæ in pœnis voluntarie sumptis pro peccatis maxima est. Hæc, inquam, doctrina mihi non probatur, nam si loquimur de

dolore et tristitia cum omni rigore et proprie-
tate sumpta, ut distinguitur a displicantia seu
detestatione peccati, sic falsum est dolorem
esse primarium actum poenitentiae, aut prin-
cipalius intentum; jam enim sect. præced.
ostendi, principaliorem actum esse ipsam de-
testationem peccati. Et sine dubio hoc est,
quod præcipue intendit Deus in nobis, ut, sci-
licet, voluntatem nostram omnino a peccato
avertamus, et in ipsum Deum eam converta-
mus; dolorem autem requirit, tum ut effec-
tum consequentem ad illum affectum, tum ut
illo juvemur ad magis detestandum ipsum
peccatum, et perseverantius cavendum illud.
Quod si (ut est frequens) doloris nomine ipsam
detestationem intellexit Cano, immerito
dixit Dei. magis intendere per hunc actum
afflictionem nostram, quam honorem suum;
nam propter nos, sed Deus unumquodque tale, et illud
magis; sed Deus intendit nostram poenam et
afflictionem propter honorem suum; ergo hunc
magis intendit. Unde licet etiam nostram uti-
litatem intendat, hanc tamen utilitatem nos-
tram ordinat, ad eundem suum honorem, quia
omnia ordinata sunt ad se, tanquam ad ultimum fi-
tum, cui nulla utilitas accrescere potest, sed
per gloriam gloria et honor. Item nos ipsi, ut per-
petue operemur, etiam dum nos affligimus et
castigamus, totum referre debemus in divi-
num honorem tanquam in præcipuum sco-
pum, quia ipse divinus honor majoris esse
debet apud nos estimationis, quam nostra
utilitas. Præterea in satisfactione magis in-
tentia esse debet satisfactio pro injuria, quam
pro poena debita, quia illud est primarium in
negotio justificationis, reliquum vero est con-
sequens; satisfactio autem pro injuria divina,
quatenus a nobis exhiberi potest, principalius
fit per detestationem peccati, quatenus ex
amore Dei procedit, et ex intentione resar-
ciendi divinum honorem, quantum in nobis
est; ergo hoc est magis intentum etiam a Deo,
quam afflictio nostra, quatenus est nobis poe-
nalis, et ut sic est satisfactoria pro poena.
Est ergo hic actus pœnitentiae, sed secunda-
rius, ut diximus.

SECTIO V.

Utrum actus pœnitentiae honestus sit.

1. *Contrarii errores.* — In hac et sequenti-
bus sectionibus specialiter loquar de proprio
actu detestationis peccati, qui ad rem pra-
sentem est magis proprius, et quia facile erit
ad reliquos accommodare, quæ de hoc dixe-

rimus, servata proportione. Lutherani ergo
hunc actum rejiciunt, vel ut otiosum et inu-
tilem, quia est conatus quidam contra præte-
ritum factum, de quo jam dolere inutile est,
vel etiam, ut præsumptuosum, quia oritur ex
voluntate satisfaciendi Deo, ac si nobis possi-
ble hoc esset. Pelagiani autem, approbantes
hunc actum, naturalibus viribus liberi arbitrii illum attribuunt, dicentes, hoc modo posse
hominem suis viribus liberari a peccato.

2. *Actum pœnitentiae honestum esse.* — *Asser-
tio prima.* — Dicendum vero est primo, actum
christianæ pœnitentiae esse honestum et sanctum.
Conclusio est definita in Tridentino,
sess. 14, can. 5, et sumitur ex Scriptura, qua-
tenus et consultit, et præcipit hunc actum, ut
patet Ezech. 18 et 33, Matth. 3 et 4; et sub
nomine compunctionis Psal. 4, et Mich. 4;
et sub nomine tristitiae ac pœnitentiae, 2 ad
Cor. 7. Quod autem Deus præcipit, honestum
est; unde Tertull., lib. de Pœnit., c. 4: *Bonum
est pœnitere, an non? quid revolvis? Deus præ-
cipit.* Et August., lib. de duabus Animabus
contra Manich., c. 14: *Bonum (inquit) est pœ-
nitere: quid necesse est Scripturas afferre?
vox est ipsa naturæ. Unde etiam Aristotel., 7.
Ethic., cap. 7: *Quem non pœnit (inquit), ine-
mendabilis est.**

3. *Hæreticorum evasio.* — *Refellitur.* — *Ratio
a priori redditur.* — *Satisfit Luther.* — Ad hæc,
et similia Scripturæ testimonia (quod semel an-
notare necesse est) respondent heretici, quo-
ties Scriptura de pœnitentia loquitur, non de
detestatione peccati commissi, sed de sola mu-
tatione vitæ futuræ, quæ prius per propositum,
postea per ipsam observationem mandatorum
sufficienter fit, sermonem facere; quod con-
firmant ex verbo græco μετάνοια, quod resipis-
centiam significat. Verumtamen ex interpreta-
tione omnium Patrum, et ex collatione plu-
rium testimoniorum constat, sermonem esse
de propria pœnitentia a nobis explicata, eam-
que illa voce significari, quæ propterea nunc
doloris nomine, nunc gemitus, nunc com-
punctionis et conversionis exprimitur. Et Joel.
2, et Ezech. 18, distincte præcipit pœnitentia,
et nova vita. Et quamvis demus vocem
græcam resipientiam significare, tamen hæc
ipsa resipientia non fit sine animi et affec-
tus mutatione, ut notavit Lactantius, lib. 6 de
Vera sapientia, c. 24, et Tertullian., lib. 2
contra Marcion., c. 24, in fine. Mutatio enim
animi requirit recessum ab uno termino, et
accessum ad alium. Unde non satis est no-
vum opus inchoare, quia per hoc mutatur

opus, non vero animus; nam post multa pec-
cata, ut, verbi gratia, post sumptam ab ini-
mico vindictam, potest quis mutare opus circa
illum, ei benefiendo, non mutando animum
circa priorem vindictam. Propter quod dixit
August., 1. de Pœnitentia medicina, in princ.:
*Nemo potest novam vitam inchoare, nisi eum
superioris vitæ pœniteat.* Et eodem tendunt
verba Aristotelis superius citata. Non ergo
sufficit propositum novæ vitæ ad veram ani-
mi mutationem, nisi prior vita, quæ placebat,
displacere incipiat. Propter quod aiebat Eze-
chias, Isaia 38: *Recognabo tibi omnes annos
meos in amaritudine animæ meæ.* Et Sapiens,
Ecclesiast. 21: *Fili, peccasti, ne adjicias iterum,
et de præteritis deprecare, ut tibi dimittantur.* Ubique etiam insinuat optima ratio hu-
jus honestatis, nam, licet peccata præterita
sint actu, manent tamen reatu, ut dixit Aug-
ust., lib. de Nuptiis, c. 26. Et ideo ad il-
lorum veniam obtainendam medium optimum
est illa cum dolore recognoscere, juxta illud
Psal. 50: *Quoniam iniquitatem meam ego co-
gnosco, etc.* Ratio tandem a priori est, quia
objectum illius actus est per se bonum, ut
satis in superioribus declaratum est; et potest
cum debitis circumstantiis fieri; nam omne
objectum honestum ex se habet has circum-
stantias, et voluntas recta ratione utens, et
adjuva divina gratia, potest illas observare.
Falsum est ergo hunc actum esse otiosum,
aut inutilem, quia non tendit ad hoc, ut quod
factum est, non fuerit factum; sed ad hoc, ut
voluntas, et avertatur ab illo malo, et des-
truat illud, quatenus aliquo modo permanet,
qui finis est valde honestus, et ad illum obti-
nendum valde utilis est hujusmodi actus, nam
ut dixit August., lib. de Vera et falsa pœni-
tentia, c. 20: *Qui convertitur, necessario do-
let habere, quod gaudet perdere.* Unde merito
Chrysost., hom. 5 ad Populum, tristitiam fere
ad nihil aliud utilem esse dixit, nisi, ut de
peccatis habeatur. Quapropter neque præ-
sumptuosus est talis actus, quia non pro-
priis viribus, sed divina gratia concedi creditur,
ut jam dicam. Et quia non fit animo satis-
ficiendi Deo ad æqualitatem, aut ex perfecta
justitia, sed solum faciendi quod in nobis est,
ut a Deo obtineamus misericordiam; hoc au-
tem totum valde consentaneum rationi est.

Pœnitentiam posse habere diversas honestates.

4. *Honestas ex genere actus requirit debitum
modum.* — *Dubium.* — *Solvitur.* — Est autem
considerandum ex superiori dictis, et ex ge-